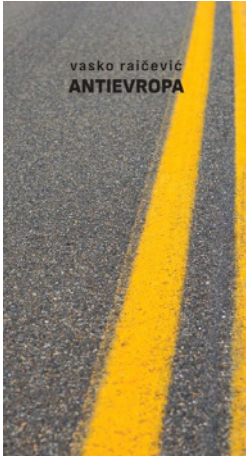

Vladimir Arsenić

ISPOD ZLATNOG STANIOLA

(Vasko Raičević: *Antievropa*, OFK, Cetinje, 2022)

Postoje dva tradicije u poeziji. Prva, nazovimo je erudit-skom, jeste ona koja se oslanja na čitanje, na poznavanje tradicije. Druga se pak diči božanskom inspiracijom, nadahnutošću pristiglog od muza, divlja je i spontana, često retorička i poetički ratoborna. Prva se nekad naziva i klasicističkom, a druga romantičarskom. I zaista, potonja je nastala oslobođanjem od pravila, zbacivanjem *decorum*-a koji je vladao od renesanse do poznog osamnaestog veka. Istorijski gledano, ona je bliznakinja buržoaskih revolucija, građanskog (samo)oslobođanja, ustoličenje kapitalizma koji se kao požar (neko bi rekao i kuga) širio Evropom skupa s Napoleonovim osvajanjima. Ona prva, učena, dotle je bila u zapečku. Čekala je da se slegne prašina nakon velikih lomova i u punom sjajnu zablistala u radu imažista – Paunda i Eliota, od kojih je mlađi ostvario ogroman uticaj i na eks-jugoslovensku poeziju. Da nije bilo Eliota, ali i opšteg oduševlje-

nja njime kao pesnikom koji stoji nasuprot čitavoj intuitivnoj, neoromantičarskoj avangardi, istorija ovdašnje poezije ne bi bila ista. Nije teško pokazati kako se njegov uticaj širio, često i posredno (preko Brodskog, na primer), te kako je *Pusta zemlja* postala obavezna lektira, s čak dva pesnička prevoda na srpski (Hristićev i Ivana V. Lalića). Danas je on pomalo zaboravljen jer postjugoslovenskom poezijom duvaju neki drugi vetrovi, došlo je do smene generacija, poetska moć, očekivano i zasluženo, prešla je iz muških u ženske ruke, potpuno drugačija senzibilnost je posredi, mlade pesnikinje i pesnici otkrivaju *beat* i *neobeat* poeziju, nastupaju, slemuju, više pišu nego što čitaju.

Ipak, s vremena na vreme, naiđe neko ko ne prati književne kuloare, ko se poezijom bavi na drugačiji način, ko, konačno, pređe dvadeset petu i shvati da treba pisati stihove i nakon sveopšteg sloma vrednosti, pošto svet nestane, a za njim ostane tek cviljenje. Upravo je takav pesnik, odnosno takva knjiga je i *Antievropa* Vaska Raičevića. Napisah pesnik, ali zapravo u današnje, eklektično, post-postmoderno doba, kada su sve ideologije pale i kada više nije bitno jeste li romantičar ili klasicista, kad je moguće da budete i jedno i drugo, a ne da se, kako kažu da je bio običaj u *Prešernovoj kleti*, tuku pripadnici Jesenjinovog protiv pripadnika Kluba obožavatelja Majakovskog, dakle kad više ništa nije važno osim broja lajkova na društvenim mrežama na kojima se poezija najviše širi, moguće je biti romantičarski neoklasicista ili neoklasicistički romantičar istodobno, ili unutar iste pesme, a kamoli istog ciklusa ili knjige. Jer prema maksimi *anything goes*

sve je to deo naše kreativnosti, našeg *vajba* i *drajva*, našeg *just-do-it* shvatanja pesništva, premda ono, po svojoj prvobitnoj zamisli, odnosno prema tzv. fabričkim podešavanjima, nema nikakve veze s kapitalističkim etosom. Upravo je to velepno u *Antievropi* – nje-no odustajanje od kapitalističkog etosa, njena, ako hoćete, poetička i poetska stišanost i uzdržanost, neko bi rekao konzervativnost, ali to je neopravdano pojednostavljenje, gledanje na stvari iz ugla onih koji očekuju levo angažovani politički pamflet ili desnu komparativnu savremenu istragu poturica, izdajnika i kukolja iz naših redova. Na sreću nama, čitaocima, i na zlo i tugu onih koji su iskazivali stanovite želje spram *Antievrope*, ova poema nije ni jedno ni drugo.

A šta *Antievropa* jeste? U pitanju je poema od trideset pevanja zaokruženih „Prologom” i „Epilogom”. U njenim stihovima zatičemo lirskog junaka u pokretu, na putu, ili bi možda bilo najbolje reći u poseti različitim evropskim gradovima, premda mu je uporište Berlin. Tu su i Pariz, Sankt Petersburg, Moskva, Hamburg i neka druga mesta koja bi želela da ostanu anonimna, odnosno ona koja su svoju anonimnost zaslužila. Ovu poemu koja nije prerasla u roman (premda je mogla komotno, po dužini, i tako da se nazove) karakteriše i hotimična pasivizacija lirskog subjekta, odnosno govornika/vlasnika glasa. U paradigmatiskim poemama poput Bajronovog *Čajlda Harolda* ili Puškinovog *Evgenija Onjegina*, čak i u satiričnom *Malograđanskom epu* Predraga Čudića, lirski junaci su ljudi od akcije ili makar od reči kojima se akcija nadoknađuje, dok se kod Raičevića sve dešava nekom drugom, čak i one stvari što predstavljaju događajnost dela, koje je, dakle, moguće prepričati. Potpuna pasivnost posmatrača omogućuje lirskom junaku da zauzme veoma važan etički stav *maksimalne neumešanosti*, stav bezmalo kantovske nezainteresovanosti. Lirski subjekt je tako ogledalo, kamera, svevideće oko, ali svakako neko ko ne preduzima ništa osim proste i nužne činjenice kretanja. Od grada do grada, od stanice do stanice, od muzeja do muzeja, od pozorišne sale do pozorišne sale, on se kreće, posmatra i beleži. On je, kako to i „Prolog” kaže, neko bačen u svet i, kao takvom, zadatak mu je da zapisuje, snima, pohranjuje čulne utiske i pretvara ih u poeziju.

Opšte je poznato da je jezik oruđe poezije, međutim, u *Antievropi* je bitan način na koji se jezikom beleže i ustihovljuju utisci i priče razbacane po Berlinu i ostalim gradovima. Kako, dakle, one bivaju prepričane, odnosno pretvorene u poeziju? Ispostavlja se da je Raičević odista imažista kad je reč o konstruisanju poetskih slika. Naime, njegovi stihovi su često proširene metafore koje se grupišu oko nekog pojma, slike, priče. Suprotno ideji poeme, u *Antievropi* nema narativnosti, štaviše, ona je gotovo ukinuta. Povremeno ju je, naravno, moguće rekonstruisati, ali samo zato što je naš mozak tužno ograničen i vezan za uzročno-posledične veze i hronologiju. Inače, slike se nižu po principu analogije, slažu se jedna na drugu slobodnim asocijacijama, uronjene podjednako u lični i u povesni imaginarij. U tom je smislu potpuno opravdan eliotovski potez uvođenje beležaka uz tekst u kojima se objašnjavaju, prevode pojedini izrazi i/ili stihovi koji spontano pesniku u tekst dolaze u svom originalnom obliku, najčešće na nemačkom, francuskom, engleskom i latinskom. I to je još jedna potpuno evropska tradicija, uprkos činjenici da su je u poetsku modu lansirala dva pomenuta Amerikanca. Ona se podudara s *antievropejstvom* kojim ovaj tekst odiše.

Ključno pitanje s kojim se suočavamo zaista jeste: zašto *Antievropa*? Evropu bismo možda i razumeli, ali zašto anti-? Posebno što u samom tekstu nema ničeg antievropskog, štaviše on odiše evropejstvom na onaj možda starinski, pomalo propali, ali otmen način Heseovog *Stepskog vuka* ili Frišovog *Homo fabera*. Osećamo da nešto nije u redu, ali postoji temeljitost na kojoj je moguće graditi – ona je evropska. Koliko god bila problematična, rasistička, seksistička, maskulina, nacionalistička, ona je temelj na kojem je moguće uspraviti ovu posrnuću civilizaciju jer ju je moguće ponovo izmisliti na principu slobode koji je Evropa formulisala za svoje privilegovane građane. Biti Evropljanin znači biti slobodan, hajde da pođemo od toga i polako okajavamo grehe koje počinismo u prošlosti. Nije, naravno, Raičević neko ko bi propagirao bilo kakvu političku platformu, posebno ne ovu naivno-utopističku koja bi podrazumevala odricanje od privilegija zarad boljeg sutra. Ovaj zahtev se u bivšem Istočnom bloku najčešće rešavao po kratkom postupku – streljanjem ili izgonom u Sibir, ali ukoliko nešto ne uradi povodom otvorenosti granica i pravednije raspodele društvenog bogatstva, Evropa postaje *Antievropa*, ona gubi sve ono zbog čega je ponekad, povremeno i vrlo uslovno zasluživala divljenje. Stoga je *Antievropa* zapravo pesnikov susret s današnjom Evropom, onom koja, možemo to slobodno reći, zaslužuje prezir jer je uspela sistematično i potpuno da se odrekne vrednosti koje je sama proizvela. Otuda je, ako hoćete, moguće da se neko ko je odgojen u evropskom duhu, poput lirskog junaka ove poeme, bude zgađen nad onim što zatiče na svom putu. Dolazeći iz epske civilizacije izgrađene na mitosima, a ne na istoriji i nauci, lirski subjekt se nada drugačijem, boljem, a zatiče isto ono što već ima kod kuće, samo upakovano u zlatni staniol. Kad se on rastvori, zapah je truo i odbojan.

Epilog poeme koji nosi naziv „Safe room” dešava se u Izraelu, najpre u Jerusalimu, a zatim i Tel Avivu, drugim rečima u jednoj od ključnih tačaka (pored Grčke i Rima) za razvoj onoga što danas nazivamo zapadnom civilizacijom. Ovaj poetski odeljak konstruisan je značajno drugačije od većine pesama u zbirci jer je podeljen u strofe od kojih svaka predstavlja pojedinačni doživljaj/utisak/sliku. Poslednja od njih je zapravo najupečatljivija jer se u njoj lirski junak vraća Sredozemnom moru, nalik svima onima koji danas po tom moru plove u potrazi za Evropom svojih snova, za boljim životom, za spasom. Talasi, udarajući o obalu, kao da ponavljaju reč „milost” koja se pojavljuje na kraju prve strofe pesme, premda u svojoj semitskoj varijanti „rahma”, čiju etimologiju dele hebrejski i arapski jezik. Milost za one na moru, za one u moru, za sve nas. A da li u Evropi milosti ima, to je sasvim drugo pitanje.

Ako postoji nešto što bi moglo da se zameri Raičeviću, onda su to dve stvari, a obe se zapravo ne tiču poeme niti poezije, nego pre njegovih *izbora po srodnosti*. On je njima ostao dosledno veran i to je za svaku pohvalu. Celoj ovoj poemi nedostaje duhovitosti, ironijskog odmaka, cinizma, cerekanja i blesavljenja. Sve je nekako preozbiljno, a pomalo i uštogljeno. Mislim da je Raičević sebe shvatio prilično ozbiljno i ambiciozno, što je potpuno u redu. Međutim, ako se setimo Hajnea i njegov poeme „Nemačka”, koja je puna različitih književnih „opačina” što relaksiraju tekst i čine ga prohodnijim, jasno je da je moguće biti ambiciozan i smešan u isto vreme. Druga stvar, povezana s ozbiljnošću, koja bi mogla da mu se zameri jeste pomenuta učenost. Naime, njegova erudicija umnogo-

me prevazilazi okvire postavljene dobrim obrazovanjem. U Grčkoj i Rimu pesnici su znali kome se obraćaju, samo predstavnicima najobrazovanije elite koja je umela bez ikakvih problema da prepozna aluzije. Danas, nažalost, takve elite ne postoje. Veoma su retki čitaoci koji mogu kroz Raičevićev tekst da se kreću bez pomoći rečnika, enciklopedije, odnosno Vikipedije i Gugla. Posledica toga jeste odbijanje čitalaca da se posvete tekstu. Nije da bi danas ikoga ko piše trebalo da bude briga za čitaoce, posebno ne nekog ko piše ovakvu poemu. Ona je zaista samo za posvećenike koji su spremni da joj se prepuste, ali zahtevna komunikativnost ume da bude ozbiljna prepreka.

Kad se jednog dana bude svodio račun o današnjoj crnogorskoj književnosti, *Anti-evropa* će se naći među važnim knjigama. Ne verujem da će njena čitanost rasti, ali će na tasu istorijske bitnosti presuditi ono što u takvim slučajevima biva jedino važno, a to su odlični stihovi.